

Evandjelje bogatstva¹

ANDREW CARNEGIE

UDK: 177.72

doi: 10.3935/rsp.v19i2.1092

Andrew Carnegie (1835.-1919.)² postao je od siromašnog škotskog useljenika ugledan industrijalac, poslovni čovjek i legendarni filantrop. Carnegie je bio vlasnik najveće američke čeličane i smatra ga se drugim najbogatijim čovjekom u povijesti, poslije Johna D. Rockefellera. Sa skupinom tadašnjih američkih industrijalaca bio je glas tajkuna i predatora. Nakon prodaje čeličane J. P. Morganu, 1901. godine, za 480 milijuna dolara, cijeli svoj život posvećuje filantropiji. Glavni pravci filantropskog djelovanja bile su lokalne knjižnice, svjetski mir, obrazovanje i znanstvena istraživanja. Primjerice, Carnegie je financirao prvo istraživanje o stanovanju sirotinje u američkim gradovima.

*Carnegie se družio s najpoznatijim ljudima onoga doba u SAD-u. Valja istaknuti da mu je Herbert Spencer bio prijatelj. Carnegie je bio čovjek liberalnih uvjerenja, a pisao je u najutjecajnijim američkim časopisima. Među najpoznatijim i najcitiranijim njegovim djelima je ovdje prevedeni esej *The Gospel of Wealth* (1889.) koji treba čitati i razumjeti u vremenu u kojem je nastao. Izvorno je članak objavljen po naslovom *Wealth*, a poslije je dobio gore navedeni naslov. Istraživači i teoretičari filantropije smatraju da ovaj esej ne gubi na aktualnosti ni danas u globaliziranom gospodarstvu koje proživljava veliku krizu.*

Carnegie je darovao sredstva za gradnju Palače mira u Haagu kao poticaj jačanju svjetskog mira. Sagradio je Carnegie Hall, kulturnu koncertnu dvoranu u New Yorku, te osnovao, pored ostalih organizacija, Carnegie Mellon University. Osnivanje Carnegie Endowment for International Peace, 1910. godine, bio je međašni kamen na putu konačnog cilja ukidanja rata. Aktivno se zalagao protiv početka Prvog svjetskog rata.

Nastojanja ovog legendarnog filantropa doprla su i do naših krajeva, a oživotvorena su osnivanjem društva Kluba Carnegie 1929. godine na Sveučilištu u Zagrebu. Svrha društva bila je proučavanje međunarodnih problema, odnosa i prava; širiti njihovo upoznavanje i ispravno shvaćanje te nastojati oko utvrđivanja svjetskog mira. Društvo je dobivalo potporu europske podružnice Carnegieve zaklade za svjetski mir iz Pariza. Nedugo nakon toga, skupina studenata podnijela je predstavku o osnivanju ovog društva govoreći da se radi o ekskluzivnom članstvu te da mnogi studenti Sveučilišta u Zagrebu nisu bili upoznati s nakanom osnivanja društva.

Prijevod ovog teksta posvećujemo našem prijatelju, učitelju i dobročinitelju Robertu Bobu Paytonu (1926.-2011.), osnivaču Centre on Philanthropy, Indiana University. Ovim djelom ispunjavamo njegovo životno poslanje u ovom dijelu svijeta. Oslanjajući se na ranija naša istraživanja te nove trendove europskih istraživanja i predavanja filantropskih tema, koja se naročito aktualiziraju u okviru European Research Network on Philanthropy – ERNOP (www.ernop.eu), zagovaramo osnivanje Katedre za filantropiju na Sveučilištu u Zagrebu, a time i naše aktivno uključenje u suvremene istraživačke i visokoškolske obrazovne trendove.

¹ Carnegie, A. (2006). *The Problem of Administration of Wealth*. U: Carnegie, A., *The Autobiography of Andrew Carnegie and The Gospel of Wealth* (str. 323-336). USA: Signet Classics.

² Uvodnik za ovaj prijevod napisao je prof. dr. sc. Gojko Bežovan (Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu).

PROBLEM UPRAVLJANJA BOGATSTVOM

Problem našeg vremena je odgovarajuće upravljanje bogatstvom, u skladnom odnosu bogatih i siromašnih koje vežu spone bratstva. Tijekom proteklih nekoliko stotina godina, uvjeti ljudskog života nisu se samo promijenili, već su doživjeli revoluciju. Nekad je postojala mala razlika između stana, odjeće, hrane i okruženja u kojemu je živio gospodar i onoga u kojemu su živjeli njegovi namještenici. Indijanci su danas ondje gdje je u to vrijeme bio civiliziran čovjek. Kad sam posjetio Siouxe, odveli su me u poglavičin šator. Izvana je izgledao poput ostalih, a čak je i iznutra razlika između njega i onoga koji je pripadao najsiromašnijem među njegovim ratnicima bila zanemariva. Naš današnji kontrast između palače milijunaša i kolibe težaka mjerilo je promjene koju je donijela civilizacija. Međutim, ova se promjena ne smije osuđivati, već je treba pozdraviti kao veoma korisnu. Dobro je, dapače, neophodno, za napredak ljudskog roda da neke kuće budu domovi svega što je najuzvišenije i najbolje u književnosti i u umjetnosti, i svega uglađenoga u kulturi, radije nego da nijedna kuća to nije. Mnogo je bolja ta velika nejednakost nego sveobuhvatna bijeda. Bez bogatstva nema ni mecena. »Dobra stara vremena« nisu bila dobra stara vremena. Niti gospodar niti sluga nisu bili tako dobro situirani kao što su danas. Povratak na staro stanje bio bi katastrofalan i za jedne i za druge – ništa manje za onoga koji služi – i pomeo bi civilizaciju sa sobom. Ali bila promjena dobra ili loša, ona je tu, i izvan je naše moći da je dokinemo, i stoga je treba prihvatiti i iskoristiti na najbolji način. Kritizirati ono neizbježno gubitak je vremena.

Lako je uvidjeti kako se promjena dogodila. Jedan će nam primjer biti dovoljan da objasnimo gotovo sve njezine faze. U izrađivanju proizvoda imamo cijeli razvoj. Dade se primijeniti na sve kombinacije ljudske aktivnosti, potaknute i proširene

pronalascima ovog znanstvenog doba. Nekad su predmeti izrađivani na domaćem ognjištu ili u malim radionicama koje su sačinjavale dio domaćinstva. Majstor i njegovi naučnici radili su jedan uz drugoga, s time da su potonji živjeli s majstorom i stoga bili izloženi jednakim uvjetima. Kad bi se ti naučnici uzdigli do majstora, došlo bi do malo ili nimalo promjene u njihovu načinu života i oni su opet poučavali nove naučnike po jednakoj rutini. Postojala je, u osnovi, društvena jednakost, čak i politička jednakost, budući da su oni koji su se bavili industrijskim zanimanjima tada imali maleno ili nikakvo značenje u državi.

Neizbježan rezultat takvog načina proizvodnje bili su sirovi proizvodi po visokim cijenama. Danas svijet dobiva robu izvrsne kvalitete po cijenama koje bi čak i prethodni naraštaj smatrao nevjerojatnima. U svijetu slični uzroci proizveli su slične rezultate, i čovječanstvo je od toga imalo koristi. Siromašni uživaju u onome što si nekad bogati nisu mogli priuštiti. Ono što je nekad bio luksuz postalo je životna potrepnost. Težak sada uživa više udobnosti nego što je poljoprivrednik imao nekoliko naraštaja ranije. Poljoprivrednik ima više luksuza nego što je zemljoposjednik uživao, bogatije je odjeven i ima bolje uvjete stanovanja. Zemljoposjednik ima dragocjenije knjige i slike i umjetnički vrednije pokućstvo nego si je kralj mogao priuštiti u ona vremena.

Cijena koju plaćamo za ovu blagotvornu promjenu bez sumnje je visoka. Okupljamo na tisuće fizičkih radnika u tvornici, i u rudniku, o kojima poslodavac može znati malo ili ništa, i za koje je on tek nešto malo stvarniji od mita. Tu je kraj svakom njihovom odnosu. Formiraju se stroge kaste i, kao i obično, uzajamno nepoznavanje rađa uzajamno nepovjerenje. Nijedna kasta ne suosjeća s onom drugom, i spremna ju je podcijeniti na sve moguće načine. Prema zakonu tržišnog natjecanja, poslodavac tisuća ljudi prisiljen je na najstrože mjere štednje,

pri čemu tarife plaćene za rad imaju istaknuto mjesto te često dolazi do trvenja između poslodavca i zaposlenika, između kapitala i rada, između bogatih i siromašnih. Ljudsko društvo gubi homogenost.

Cijena koju društvo plaća za zakon tržišnog natjecanja, poput cijene koju plaća za jeftinu udobnost i luksuz, također je visoka; ali prednosti ovoga zakona i dalje su veće od cijene koja se za nj plaća – jer upravo njemu dugujemo svoj sjajan materijalni razvoj, koji sa sobom donosi poboljšane uvjete. Međutim, bio taj zakon neškodljiv ili ne, treba o njemu reći, kao što smo rekli i o promjeni uvjeta ljudskog života koju smo već spomenuli: ovdje je, ne možemo ga izbjeći, nemamo ništa čime ga možemo zamijeniti. I mada taj zakon može katkad biti težak za pojedinca, on je ono najbolje za čovječanstvo jer osigurava opstanak najsnažnijih u svakom području. Prihvaćamo i pozdravljamo, stoga, uvjete kojima se moramo prilagoditi: veliku nejednakost u okolišu; koncentraciju poslovanja, industrijskog i trgovačkog, u rukama nekolicine i zakon tržišnog natjecanja među njima, kao nešto što nije samo korisno, već i ključno za budući napredak ljudskog roda. Iz toga proizlazi da za posebne sposobnosti trgovca i proizvođača, koji moraju voditi poslove u većim razmjerima, mora postojati veći prostor djelovanja. Da je taj talent za organizaciju i rukovođenje rijetkost među ljudima, dokazuje činjenica da on neminovno osigurava goleme nagrade za onoga tko ga posjeduje, svejedno gdje i pod kojim zakonima ili uvjetima. Oni iskusni u poslovima uvijek ponajprije promatraju ličnost koju, s kapacitetima koje nudi, mogu pridobiti kao partnera, tako da je uz to pitanje kapitala gotovo nevrjedno razmatranja. Jer, sposobni ljudi brzo stvaraju kapital, dok u rukama onih bez posebnog talenta koji je potreban, kapital ubrzo dobije krila. Takvi su ljudi uključeni u milijunske tvrtke ili korporacije i pretpostavimo li samo da će dobiti glavnicu na uloženi kapital, nedvojbeno će njihov prihod premašiti njihove izdatke, i stoga

moraju akumulirati bogatstvo. Ne postoji nikakva srednja stepenica na kojoj se takvi ljudi mogu zadržati jer veliko proizvodno ili trgovačko društvo, koje ne zarađuje barem kamate na svoj kapital, uskoro bankrotira. Ili mora ići naprijed, ili zaostajati; stajanje na mjestu je nemoguće. Bitan uvjet za njegovo uspješno poslovanje je da je u toj mjeri unosan, ili čak da, osim kamata na kapital, ostvaruje dobit. To je zakon, siguran kao i svi ostali navedeni, da ljudi u posjedu ovoga jedinstvenog talenta za poslovanje, pod slobodnim djelovanjem ekonomskih sila, moraju ubrzo zarađivati više prihoda nego što mogu razborito potrošiti na sebe; i ovaj je zakon jednako koristan čovječanstvu kao i ostali.

Prigovori na temelje na kojima se društvo zasniva nisu na mjestu jer prilike ljudskog roda bolje su na toj nego što su bile na bilo kojoj drugoj iskušanoj osnovi. Ne možemo biti sigurni u učinak bilo koje nove predložene zamjene. Može se smatrati da socijalist ili anarhist koji traži ukidanje postojećih uvjeta napada temelje na kojima počiva sama civilizacija jer civilizacija je započela od dana kad je sposoban, marljiv radnik rekao svom nesposobnom i lijenom kolegi: »Kako siješ, tako ćeš i žeti«, i na taj način stao na kraj primitivnom komunizmu, odvajajući trutove od pčela radilica. Onaj koji proučava ovaj predmet ubrzo će se suočiti sa zaključkom da o svetosti imovine ovisi civilizacija sama – pravo je težaka na njegovih sto dolara u štedionici, i jednako takvo je zakonsko pravo milijunaša na njegove milijune. Svakome čovjeku treba biti dopušteno »sjediti ispod svoje smokve i svoje vinove loze, i ne bojati se ničega«, ako ljudsko društvo želi napredovati, ili barem ostati toliko napredno koliko je danas. Stoga je odgovor onima koji ovaj snažni individualizam žele zamijeniti komunizmom sljedeći: čovječanstvo je to već pokušalo. Sav napredak od toga barbarskog dana do danas proizašao je iz uklanjanja te ideje. Ne zlo, već dobro za ljudski rod proizašlo je iz

gomilanja bogatstva od strane onih koji su imali sposobnost i energiju da ga proizvedu. Ali čak i da priznamo na trenutak da bi za čovječanstvo moglo biti bolje da odbaci svoju sadašnju osnovu, individualizam – da je plemenitiji ideal da čovjek ne treba raditi samo za sebe, već u bratstvu i za bratstvo svojih bližnjih, i dijeliti sve s njima, realizirajući Swedenborgovu ideju raja gdje, kao što on kaže, anđeli ne pronalaze svoju sreću radeći za sebe, već jedan za drugoga – čak i da sve to priznamo, odgovor bi ostao isti: ovo nije evolucija, već revolucija. To zahtijeva promjenu same ljudske prirode – i trajalo bi vječnost, čak i pod uvjetom da je promjena dobrodošla, što ne možemo znati.

U naše vrijeme to nije izvedivo. Čak i ako je teorijski poželjno, pripada nekom drugom društvenom sloju, koji će doći tek poslije. Naša je dužnost ono što je izvedivo sada – sljedećim korakom, koji je moguć u naše vrijeme i u našem naraštaju. Sramotno je da tratimo energiju nastojeći iščupati univerzalno stablo čovječanstva, kad je jedino što možemo, malo ga svinuti, u smjeru najpovoljnijem za proizvodnju dobrih plodova u postojećim okolnostima. Jednako kao i za iskorjenjivanje individualizma, privatnog vlasništva, zakona gomilanja bogatstva i zakona tržišnog natjecanja, mogli bismo se zauzimati i za iskorjenjivanje najvišeg postojećeg oblika ljudske vrste, jer ona nije uspjela postići naš ideal; jer to su najveći rezultati ljudskog iskustva, i tlo na kojemu je društvo do sada proizvelo najbolje plodove. Možda nejednaki ili nepravedni, i nesavršeni, kakvima se čine idealisti, oni su svejedno, poput najvišeg tipa čovjeka, najbolje i najvrednije od svega što je čovječanstvo do sada postiglo.

Polazimo, onda, od stanja stvari u kojemu se promiču najbolji interesi ljudskoga roda, ali u kojem bogatstvo neizbježno pripada tek nekolicini. Prihvatimo li te postojeće uvjete, dosadašnja se situacija može ispitati i proglasiti dobrom. Onda se pojavljuje pitanje – i ako je ovo prethodno točno, to je jedino

pitanje s kojim se moramo baviti: koji je odgovarajući način upravljanja bogatstvom nakon što su ga zakoni na kojima je zasnovana civilizacija bacili u ruke nekolicine? I vjerujem da upravo na ovo veliko pitanje ja nudim pravi odgovor. Treba imati na umu da se ovdje govori o bogatstvu, ne o umjerenim svotama ušteđenima nakon mnogih godina truda, čiji se prinosi koriste za lagodno uzdržavanje i obrazovanje obitelji. To nije bogatstvo, već samo osiguravanje egzistencije, i tome bi cilju svi trebali stremiti u najboljem interesu društva.

Tri su načina na koja se može raspolagati viškom bogatstva. Ono se može ostaviti obiteljima potomaka, može biti oporučno ostavljeno u javne svrhe ili, u konačnici, oni koji ga posjeduju mogu njime upravljati tijekom svoga života. Većina svjetskog bogatstva u rukama nekolicine dosad je bila upotrijebljena na prvi i na drugi način. Idemo pak razmotriti svaki od ovih načina. Prvi je najnerazboritiji. U monarhijskim se zemljama imanja i najveći dio bogatstva ostavljaju prvorodnom sinu, kako bi se roditeljska taština zadovoljila mišlju da će se njihovo ime i titula neokrnjeno prenijeti na naraštaje koji dolaze. Stanje te klase u Europi danas pokazuje nam slom takvih nada i ambicija. Nasljednici su osiromašili zbog vlastite lakomislenosti, ili zbog pada vrijednosti zemlje. Čak i u Velikoj Britaniji strogi zakon neotuđivog nasljedstva pokazao se nedovoljnim da održi klasu nasljednika. Njihova zemlja velikom brzinom prelazi u ruke stranaca. U republikanskom uređenju podjela posjeda među djecom mnogo je poštenija, međutim, pitanje koje se nameće među promišljenim ljudima u svim zemljama jest: zašto bi ljudi svojoj djeci ostavljali velika bogatstva? Ako to čine iz ljubavi, nije li to zabluda? Opažanje nas uči da, općenito govoreći, nije dobro za djecu kad ih se toliko opteretiti. Niti je dobro za državu. Osim što će za ženu i kćeri osigurati umjerene izvore prihoda, i vrlo umjerene, ako ikakve, rente za sinove, bilo bi dobro da ljudi dvaput

razmisle, jer više nije prijeporno da velike oporučno ostavljene svote često više rade na štetu primatelja nego što im služe na korist. Mudri će ljudi brzo uvidjeti da, u najboljem interesu članova njihovih obitelji i države, takve ostavštine predstavljaju nepriličnu uporabu njihova bogatstva.

Nije ideja da oni koji svoje sinove nisu obrazovali da zarađuju za život njih odbace i prepuste siromaštvu. Ako je netko našao za shodno odgojiti svoje sinove u namjeri da besposleno žive svoj život ili je, što je doista hvalevrijedno, u njih usadio osjećaj da su u položaju raditi za javne ciljeve ne obazirući se na novčana pitanja, onda je, naravno, dužnost roditelja pobrinuti se za to da takvi budu umjereni i zbrinuti. Ima primjera sinova milijunaša koje bogatstvo nije pokvarilo i koji, mada su bogati, svejedno u mnogome služe zajednici. Takvi su sama sol zemlje, jednako rijetki, nažalost, koliko su i vrijedni. Bilo kako bilo, to nije iznimka, već pravilo kojega se ljudi moraju pridržavati. Sagledavajući uobičajene posljedice golemih svota koje se dodjeljuju nasljednicima, promišljen si čovjek jednostavno mora reći: »Prije bih svome sinu ostavio prokletstvo nego svemoćni dolar« i priznati sebi da ta nasljedstva ne nadahnjuju blagostanje djece, već obiteljski ponos.

Što se tiče drugoga načina, onoga da se bogatstvo nakon smrti stavi na raspolaganje javnosti, može se reći da je ovo dobar način za raspolaganje bogatstvom jedino pod uvjetom da je čovjek voljan čekati da umre prije nego učini nešto dobro na svijetu. Ono što znamo o djelovanju takvog oporučnog nasljedstva ne budi nam najsvjetlije nade da će njime nakon smrti biti postignuto mnogo toga dobroga. Nemalo je slučajeva u kojima stvarna namjera oporučitelja nije ostvarena, kao i onih u kojima se suprotstavilo njegovim stvarnim željama. U mnogim su slučajevima nasljedstva iskorištena na način da su postala tek spomenikom oporučiteljeve gluposti. Treba dobro upamtiti da ne treba ništa manje

sposobnosti da se bogatstvo stekne nego da se ono iskoristi na način na koji će doista biti od koristi zajednici. Osim toga, treba pošteno reći da nikoga ne treba veličati jer je učinio nešto što je morao učiniti, niti mu zajednica treba zahvaljivati za to što joj je ostavio bogatstvo nakon svoje smrti. Za ljude koji ostavljaju goleme svote novca na ovaj način može se slobodno reći da ne bi ništa ostavili da su imali mogućnost ponijeti to sa sobom. Spomen na takve ne može se držati u zahvalnom sjećanju jer u njihovim darovima nema dobre volje. Ne treba se čuditi što takvim ostavštinama izgleda općenito nedostaje blagoslova.

Sve veća volja da se sve oštrije oporezuju veliki posjedi ostavljeni nakon smrti umirujući je pokazatelj porasta zdravih promjena u javnom mnijenju. Država Pennsylvania sada uzima – uz određene iznimke – jednu desetinu imovine koju ostave njezini građani. Proračun neki dan predstavljen u britanskom parlamentu predlaže povećanje poreza na nasljeđivanje i, najznačajnije od svega, novi će porez biti progresivan. Od svih oblika oporezivanja ovaj se čini najmudrijim. Ljudi koji nastavljaju cijeli svoj život zgrtati goleme svote, čija bi odgovarajuća upotreba služila na dobro zajednici iz koje su i oni potekli, trebali bi osjetiti da ta zajednica, u obliku države, ne može stoga biti lišena dijela koji joj pošteno pripada. Oporezujući značajno posjede nakon smrti, država izražava svoju osudu nedostojnog života sebičnog milijunaša.

Poželjno je da nacije odu mnogo dalje u ovome smjeru. Doista, teško je ograničiti udio bogataševa posjeda koji bi po njegovoj smrti trebao pripasti javnosti djelovanjem države, i u svakom bi slučaju ti porezi trebali biti progresivni: započeti od umjerenih svota uzdržavanima i povećavati se velikom brzinom kako se svote povećavaju, dok od milijunaševih blaga, kao od onih Shylockovih, barem druga polovica ne dospije u tajnu državnu škrinju.

Ova bi politika snažno djelovala i potakla bogatog čovjeka da se posveti upravljanju bogatstvom tijekom svoga života, što je cilj daleko najproduktivniji za ljude, koji bi društvo uvijek trebalo imati u vidu. Ne treba se bojati da će ova politika u korijenu potkopati poduzetnički duh ili da će zbog nje ljudi manje težiti gomilanju novca: ona će klasa čija je ambicija da ostave velika bogatstva te da se o njima govori nakon njihove smrti priskrbiti još više pozornosti i jednu još plemenitiju zadovoljštinu, a to je da su državi od svoga bogatstva platili goleme svote.

Ostaje, onda, samo jedan način korištenja velikog bogatstva, ali u njemu imamo istinski lijek za privremeno nejednaku raspodjelu bogatstva, izmirenje bogatih i siromašnih – vladavinu sklada, još jedan ideal, različit, doista, od ideala komunista po tome što zahtijeva samo daljnju evoluciju postojećih uvjeta, a ne potpuno rušenje naše civilizacije. Utemeljen je na sadašnjem najintenzivnijem individualizmu, i ljudski je rod spreman postupno ga primijeniti u praksi toliko često koliko mu odgovara. Pod njegovim utjecajem imat ćemo idealnu državu, u kojoj će višak bogatstva nekolicine postati, u najboljem smislu, svojina mnogih jer se njima upravlja za opće dobro: i to bogatstvo, koje prolazi kroz ruke nekolicine, može se pretvoriti u mnogo moćniju silu za unapređenje ljudskog roda nego kad se u malim svotama raspodjeljuje samim ljudima. To mogu uvidjeti čak i najsiromašniji, i složiti se da su goleme svote prikupljene od strane njihovih sugrađana i potrošene u javne svrhe, od kojih mase ubiru glavnu korist, njima mnogo vrednije nego kad su razasute među njima u zanemarivim količinama tijekom mnogo godina.

Sagledamo li dobročinstva koja se, primjerice, slijevaju iz Instituta Cooper na velik dio ljudi u New Yorku koji nemaju sredstava, i usporedimo ih s onima koji bi bili proizašli za dobro naroda da je g. Cooper tijekom života jednaku svotu raspodijelio u obliku plaća, što je najviši oblik raspodjele,

jer se daje za obavljani posao, a ne iz milostinje, možemo formirati neke procjene o mogućnostima poboljšanja čovječanstva koje su ugrađene u postojeći zakon gomilanja bogatstva. Većina te svote, da je u malim količinama raspoređena među ljudima, bila bi potraćena na zadovoljenje apetita, dijelom prekomjerno, i postoji opravdana sumnja da bi čak i dio koji je najbolje upotrijebljen, na način kojim se povećava udobnost doma, dao rezultate za ljudski rod koji su uopće usporedivi s onima koji proizlaze i koji će još proizaći iz Instituta Cooper od naraštaja do naraštaja. Neka zagovornici nasilne ili radikalne promjene dobro razmisle o ovoj ideji.

Možemo čak i otići toliko daleko da uzmemo još jedan primjer – ostavštinu g. Tildena od pet milijuna dolara za javnu knjižnicu u gradu New Yorku. Ali čim se na to pozovemo, moramo nevoljko primijetiti: koliko bi bolje bilo da je g. Tilden posljednje godine svoga života posvetio odgovarajućem upravljanju ovom golemom svotom, jer u tome slučaju niti bi se pravni sporovi ni bilo koji drugi uzrok odgode sukobio s njegovim ciljevima! Ali pretpostavit ćemo da su milijuni g. Tildena napokon postali način da ovaj grad dobije veličanstvenu javnu knjižnicu, gdje će sva blaga svijeta sadržana u knjigama biti zauvijek otvorena svima, bez naknade i bez cijene. Odvagnemo li korist onoga dijela ljudi koji se okupljaju na Manhattanu i oko njega, postavlja se pitanje bi li se njihova trajna korist promicala na bolji način da su ti milijuni u manjim svotama prolazili kroz ruke masa? Čak i najgorljiviji zagovornik komunizma morao bi gajiti sumnju po tome pitanju. A većina onih koji razmišljaju vjerojatno neće imati nikakve sumnje.

Jadne i ograničene su naše mogućnosti u ovome životu, naš horizont uzak, naše najbolje djelo do kraja nesavršeno, ali bogati bi ljudi trebali biti zahvalni za jednu neprocjenjivu blagodat. Oni imaju moć

zaokupiti se tijekom svoga života organiziranjem dobročinstava iz kojih će mase njihovih bližnjih izvući trajnu korist, i na taj način oplemeniti svoje vlastite živote. Najviši oblik života vjerojatno se ne postiže onakvom imitacijom Kristova života kako nas uči grof Tolstoj, već na način da, nadahnuti Kristovim duhom, prepoznajući promijenjene uvjete ovoga doba, i usvajajući načine izražavanja toga duha prikladne promijenjenim uvjetima u kojima živimo, i dalje radimo za dobro svojih bližnjih, što je bila bit njegova života i učenja, ali da radimo na drukčiji način.

Ovo se, dakle, smatra dužnošću bogatog čovjeka: on treba dati primjer skromnog, nerazmetljivog življenja, izbjegavajući izlaganje ili rasipništvo; umjerenost se pobrinuti za legitimne potrebe onih koji o njemu ovise i, nakon što tako napravi, sve svoje viškove prihoda promatrati jednostavno kao zaklade, kojima ima dužnost upravljati, i strogo se po svojoj dužnosti obvezati da će upravljati njima na način koji je, po njegovu sudu, najviše predviđen da proizvede ishod koji je najkorisniji za zajednicu. Tako bogat čovjek postaje tek povjerenik i zastupnik svoje siromašnije braće, stavljaajući njima na službu svoju izuzetnu mudrost, iskustvo i sposobnost upravljanja, čineći za njih bolje nego što bi oni mogli ili znali učiniti za sebe.

Ovdje smo suočeni s poteškoćom utvrđivanja umjerenih svota koje treba ostaviti članovima obitelji; što je skromno, nerazmetljivo življenje; kako se testira rasipništvo. Moraju postojati različita mjerila za različite prilike. Stoji da je jednako nemoguće odrediti točne količine ili radnje koliko i definirati dobre manire, dobar ukus ili pravila pristojnosti; ali, svejedno, to su činjenice, dobro znane, mada teško odredive. Javno mnijenje brzo prepozna i osjeti što ta mjerila krši. Tako je i u slučaju bogatstva. Ovdje je primjenjivo pravilo o dobrom ukusu u odijevanju za žene ili muškarce. Sve što nekoga čini upadljivim, ogrješuje se o pravila. Ako je neka obitelj prvenstve-

no znana po pokazivanju u javnosti, po rasipništvu u kući, trpezi ili opremi, po golemim svotama koje upadljivo troši u razne svrhe – ako se u glavnini po tome razlikuje, nemamo poteškoća pri procjeni njezine prirode ili kulture. Tako je i u pogledu uporabe ili zlouporabe njihova viška bogatstva, ili velikodušnog, darežljivog sudjelovanja u dobre javne svrhe, ili nesmanjenih napora da do zadnjega skuplja i gomila bogatstvo, te po pitanju oporučnog ostavljanja ili upravljanja tim bogatstvom. Presuda je u rukama najboljeg i najprosvjećenijeg osjećaja javnosti. Zajednica će svakako suditi, a njezini će sudovi rijetko biti pogrešni.

Najbolji načini na koje se višak bogatstva može uložiti već su naznačeni. Oni koji žele mudro njime upravljati moraju doista biti mudri, jer jedna od ozbiljnih prepreka napretku čovječanstva su nasumični milodari. Bilo bi bolje za čovječanstvo da su milijuni bogatih bačeni u more nego da su potrošeni na način da potiču one lijene, pijane, nevrijedne. Od svakih tisuću dolara danas potrošenih za tzv. ljubav prema bližnjemu, vjerojatno je da je devet stotina i pedeset dolara potrošeno nepromišljeno – zapravo, potrošeno na način da proizvodi upravo ona zla za koja se nada da će ih ublažiti ili izliječiti. Dobro poznati pisac filozofskih knjiga neki je dan priznao da je dao četvrt dolara čovjeku koji mu je prišao kad je, dolazeći u posjet, prilazio kući svoga prijatelja. Ništa nije znao o navikama toga prosjaka, nije znao na koji će način taj novac biti iskorišten, mada je imao svaki razlog sumnjati da će biti potrošen neprimjereno. Taj se čovjek izjašnjava kao učenik Herberta Spencera, ali četvrt dolara što je udijelio te večeri vjerojatno će načiniti više štete nego što će koristiti napraviti sav novac koji će njegov nepromišljeni darivatelj ikada moći udijeliti iz istinske ljubavi prema bližnjemu. On je samo zadovoljio svoje vlastite osjećaje, spasio sebe od neprilike – i to je bilo vjerojatno jedno od najsebičnijih i najgorih djela u

njegovom životu, jer inače je on u svakome smislu iznimno hvalevrijedan.

U davanju milostinje glavna bi ideja trebala biti da se pomogne onima koji će pomoći sebi; osigurati dio sredstava pomoću kojih oni koji se žele popraviti mogu to postići; dati onima koji žele povećati sredstva pomoću kojih se mogu uzdignuti; pomoći, ali rijetko ili nikada učiniti sve. Niti pojedinac niti ljudski rod davanjem milostinje ne mogu postići napredak. Onima koji zavređuju pomoć, osim u rijetkim slučajevima, pomoć je rijetko potrebna. Istinski vrijednim ljudima ona nikad nije potrebna, osim u slučajevima nesreće ili iznenadne promjene. Svi imaju, naravno, pojedinačne slučajeve koje su dobili na znanje i u kojima privremena pomoć može učiniti istinsko dobro, i oni takve neće previdjeti. Ali iznos koji pojedinac treba mudro dati za pojedince nužno je ograničen njegovim nepoznavanjem okolnosti koje se vežu uz svaku osobu. Jedini je istinski reformator onaj koji je oprezan i koji se toliko brine da ne pomogne nevrijednima koliko i da pomogne onima koji su zavrijedili, možda čak i više, jer u davanju milostinje više se štete vjerojatno nanese nagrađivanjem poroka nego olakšavanjem vrlina.

Bogat je čovjek stoga gotovo ograničen na to da slijedi primjere Petera Coopera, Enocha Pratta iz Baltimorea, g. Pratta iz Brooklyna, senatora Stanforda i ostalih, koji znaju da najbolji način na koji se može biti od koristi zajednici jest postaviti unutar njezina dosega ljestve po kojima se mogu popeti oni koji streme visinama – javne knjižnice, parkove, mjesta za rekreaciju, putem kojih se pomaže ljudskom duhu i tijelu; umjetnička djela, koja će sigurno pružiti zadovoljstvo i poboljšati ukus javnosti; i javne institucije različitih vrsta,

koje će poboljšati opće prilike ljudi. Na taj će način vratiti višak svog bogatstva masi svojih bližnjih, u oblicima koji su najpogodniji da im učine trajno dobro.

Tako treba riješiti problem bogatih i siromašnih. Zakonima gomilanja treba dati mjesta, kao i zakonima raspodjele. Individualizam će i dalje vladati, ali milijunaš će biti samo povjerenik siromašnih, kojemu je na neko vrijeme dan velik dio povećanog bogatstva zajednice, ali koji će njime upravljati mnogo bolje nego što bi zajednica to mogla ili znala učiniti sama za sebe. Najbolji će umovi stoga dosegnuti fazu u razvoju ljudskog roda u kojoj je jasno vidljivo da za promišljene i ozbiljne ljude u čije se ruke bogatstvo slijeva ne postoji drugi način raspolaganja viškom toga bogatstva osim da se njime iz godine u godinu koriste za opće dobro. Taj dan već sviće. Čovjek može umrijeti, a da ne dobije sućut svojih bližnjih, s tim da i dalje ima udjele u velikim poduzećima iz kojih njihov kapital ne može biti ili nije bio povučen, i koji se prvenstveno nakon njihove smrti ostavlja na upotrebu javnosti. Nije tako daleko ni dan kad će čovjek koji umire ostavljajući za sobom milijune raspoloživa bogatstva, kojim je slobodno mogao upravljati tijekom života, preminuti »neoplakan, nečlašćen i neopjevan«, bez obzira na to u koje svrhe ostavi šljaku koju ne može ponijeti sa sobom. Za ljude poput tih presuda javnosti glasit će: »Čovjek koji umire toliko bogat, umire osramoćen.«

Takvo je, po mom mišljenju, pravo evanđelje po pitanju bogatstva, i budemo li ga se držali, predodređeno je da jednoga dana riješi problem bogatih i siromašnih, i donese »mir na Zemlji, među ljudima dobre volje.«

Prevela: Anda Bukvić